

До

Председателя на Научното жури,
определено със заповед № РД 38-165/06.03.2018 г.
на Ректора на СУ "Св. Климент Охридски" - София

Рецензия

От проф. д-р Начко Цветанов Радев, член на Научното жури, с научна специалност 05.02.24. - организация и управление на нематериалното производство като доцент и 05.11.01. - социология като доктор на социологическите науки и професор, Медицински университет-Плевен

За дисертационен труд на доц. д-р Сашо Тодоров Нунев, за присъждане на научната степен **доктор на науките** в област на висше образование 3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление. 3.4. Социални дейности, на тема: Развитие на антидискриминационната и антипотискащата социална работа. Съвременна теория, практика и модели.

В изпълнение на заповед № РД 38-165/06.03.2018г. на ректора на СУ „Климент Охридски“ на основание на Закона за развитие на академичния състав в Република България /ЗРАСРБ/, на Правилника за неговото прилагане, както и на чл. 5, ал. 1, 2 и 3 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ «Св. Климент Охридски», решение на Факултетен съвет 7/27.02.2018г. на Факултет по педагогика, катедра „Социална работа“ като член на научното жури представям моята **рецензия**.

Най-напред пред скоби искам да поставя три въпроса: Първо. Прави приятно впечатление желанието на докторанта да извърви пътя на своето академично развитие не по лесния, а по трудния път, чрез защита на голяма докторска дисертация, за разлика от много наши колеги, които станаха професори, без да са защитили голяма докторска дисертация. Второ. Дисертантът осъществява своето изследване целенасочено, последователно и системно в продължение на дълъг период от време. Трето. Конкурсната документация на кандидата, представена ми в електронен вид, е подредена и окомплектована. Това облекчава рецензионния процес.

1. Данни за дисертанта.

Доц. д-р Сашо Тодоров Нунев е роден на 4.04.1956г. През 1986-1991г. е завършил Софийския университет "Св. Кл. Охридски", София, специалност "Педагогика", магистър по педагогика. През 1995г. защитава дисертация и става доктор по педагогика (диплом № 23963/29.12.1995г.). От февруари 1996г. е главен асистент по научна специалност 05.07.00. Педагогика (Социална педагогика). От май 2004г. е избран за доцент по научна специалност 05.07.00. Педагогика (Социална педагогика) (свидетелство за научно звание №22407/10.05.2004г.). Работи последователно: октомври 1993г.-септември 1999г. в Шуменски университет "Еп. Константин Преславски", Шумен; октомври 1999г.-февруари 2011г.-Варненски свободен университет "Черноризец Храбър", Варна; март 2011г. до момента-Русенски университет "Ангел Кънчев", Русе; Вид на дейността или сфера на работа: преподавател по социални дейности и социална педагогика. Преподавател в катедра "Обществено здраве и социални дейности", член на Факултетния съвет на Факултет "Обществено здраве и здравни грижи" към Русенски университет "Ангел Кънчев", председател на Експертния съвет по ПН 3.4. Социални дейности в Русенски университет "Ангел Кънчев". Създател на професионално направление 3.4. Социални дейности в Русенски университет „Ангел Кънчев“; Създател на Клуб на социалния работник към специалностите в ПН 3.4. Социални дейности. Председател на Експертен съвет по ПН 3.4. Социални дейности в Русенския университет; участие в проекти, член на УС на Българската асоциация за образование по социална работа по социална работа в периода 2009-2013г.; общински съветник в Общински съвет Русе, мандат 2011-2015г.; общински съветник в Общински съвет Русе, мандат 2015-2019г.; член на комисия по обществено подпомагане към община Русе 2011-2015г.; експерт в постоянната комисия по социални и правни науки и национална сигурност към Националната агенция за оценяване и акредитация в периода 2012-2014г.; представител на Русенския университет в Национален алианс за социална отговорност; индивидуален член на International Association of Schools of Social Work (IASSW)-2017; член на International Society for Development and Sustainability (Japan)-2017. Ползва руски и английски езици.

2. Данни за дисертацията и автореферата.

2.1. Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание на катедра „Социална работа“

във Факултет по педагогика и е насочен за защита. При реализиране на дисертацията няма допуснати процедурни нарушения.

2.2. Структурата на дисертационния труд включва въведение, пет глави, основни изводи, заключение, литература–том I и приложение–том II (образци на 2 изследователски инструмента; 58 таблици и 117 диаграми), в общ обем от 915 с., от които 792 с. основен текст и 123 с. приложения. Използваната литература е представена диференцирано по глави и обхваща 1102 източника на кирилица и латиница.

2.3. Структурата на изследването е стройна и логична и обхваща проблематиката като цяло. Заедно с това е излишно усложнена, тъй като има пет нива на структуриране. *Дисертационният труд е съставен от два тома. Първи том* е структуриран от увод, пет глави, следващи логиката, организацията и методологията на теоретико-емпиричното изследване, основни изводи, заключение, литература към всяка от главите. *Втори том* включва приложения към глави–образци на два изследователски инструмента, таблици, графики.

2.4. *Обект на теоретико-емпиричното изследване* е антидискриминационната и антипотискаща социална работа като съвременно теоретико-приложно направление и перспектива в социалната работа и възможности за прилагане в теорията, практиката и образованието и обучението по социална работа.

2.5. *Предмет на теоретико-емпиричното изследване* е установяване на актуалното състояние, динамиката на формиране и тенденциите на развитие на антидискриминационната и антипотискаща социална работа като направление на социалната работа и теоретико-приложен израз на антидискриминационната политика в научно и професионално обосновани и технологично осигурени конструкции за предоставяне на подкрепа и помощ и с възможности за прилагане в теорията, практиката и образованието по социална работа.

2.6. *Целта на теоретико-емпиричното изследване* е да се анализира актуалното състояние, процесите на формиране и тенденциите на развитие в теорията и практиката на антидискриминационната и антипотискаща социална работа в страни с традиции и опит, да се изведат приоритетните направления в развитието на антидискриминационната политика на ЕС и в съответствие с тях да се обоснове потребност от: разработване на модел на формиране и развитие на антидискриминационната и антипотискаща теоретико-приложна перспектива и направление в социалната работа, основа за устойчиво включване на антидискриминационен и антипотискащ компонент в теорията, практиката и образованието по социална работа; конструиране на модел на антидискриминационно обучение по социална работа и установяване на резултата от прилагането му в подготовката на студенти от професионално направление „Социални дейности“ по отношение на нагласи към хора с различен етнически произход и с увреждане и към създаване и функциониране на благоприятна в антидискриминационен и антипотискащ аспект образователна и информационна среда.

2.7. *Целта на теоретико-емпиричното изследване* се операционализира чрез правилно дефинирани *основни задачи*: анализиране на антидискриминационната политика на ЕС в области с висок риск от дискриминация и определяне на приоритетни направления в нейното развитие; установяване чрез количествен и качествен анализ на възприятия и нагласи на граждани в държави-членки на ЕС и в България към дискриминация на хора по определени признаци и извеждане на тенденции, чрез които да се направи преценка на потребността от промени, усъвършенстване и развитие на антидискриминационната политика и теорията и практиката на антидискриминационната и антипотискаща социална работа; анализ на съвременните теории и модели на антидискриминационна и антипотискаща социална работа; установяване на тенденции в развитието им и създаване на модел на формиране и развитие на антидискриминационно и антипотискащо теоретико-приложно направление и перспектива в социалната работа; концептуално, технологично и научно обосноваване и конструиране на модел на антидискриминационно обучение по социална работа и установяване на резултатите от прилагането му в теоретичната и практическа подготовка и извънаудиторни клубни форми на активност на студенти по социални дейности във връзка с формиране на позитивни нагласи към хора с различен етнически произход и с увреждания и към създаване и функциониране на благоприятна в антидискриминационен и антипотискащ аспект образователна и информационна среда; да се структурират и систематизират изводи към теоретичната и емпирична част от изследването и да се изведат обобщени такива за цялостното теоретико-емпирично изследване.

2.8. *В теоретичното изследването са коректно дефинирани две тези*. На ниво ЕС и на национално ниво се създават условия за промени на възприятия и нагласи към дискриминация по определени признаци (раса или етнически произход, увреждане, възраст, пол и др.), ефективност на социални и антидискриминационни политики, доверие към институции и организации за защита на човешки права и от дискриминация, включване на мерки за социална защита, достъп до стоки и

услуги, интеграция на групи и техни представители в риск от дискриминация, в резултат на които се формират неблагоприятни тенденции и възниква необходимост от усъвършенстване и развитие на антидискриминационната политика като елемент на социалната политика и определяните от нея теория и практика на антидискриминационната и антипотискаща социална работа, представляваща направление от социалната работа и на системата социални дейности. Анализът на създадени и развиващи се направления и теории, модели и практики, представящи антидискриминационната и антипотискаща перспектива в социалната работа, предоставя възможност да се конструира научно обоснован модел на формиране и развитие на антидискриминационно и антипотискащо теоретико-приложно направление и перспектива в социалната работа с принос за теорията, практиката и образованието и обучението по социални дейности.

2.9. *Хипотеза в емпиричното изследване*: прилагането на конструиран иновативен модел на антидискриминационно обучение по социална работа при подготовка на студенти в специалности от професионално направление „Социални дейности“ води до формиране на позитивни нагласи към хора с различен етнически произход и с увреждания и към създаване и функциониране на подходящ етнически климат, недискриминираща и непотискаща на основа на етнически произход и увреждане образователна среда и допринася за утвърждаване на ценност на многообразие, равнопоставеност, толерантност и недискриминация като базови ценностни, образователни и технологични компоненти за професионално формиране и развитие на обучаващите се и практикуващи социални работници.

2.10. В съответствие с целта, задачите и характера на теоретико-емпиричното изследване се използват различни *методи*. *На теоретично ниво* те включват: анализ на източници на информация (научни разработки и изследвания, нормативни актове, стратегически и програмни документи в областта на социалната и антидискриминационна политика, правата на човека и защита от дискриминация на ЕС и България), моделиране, теоретичен анализ, качествен анализ, сравнителен анализ. *На емпирично ниво се използват методите*: статистически анализ на емпирични данни със специализиран софтуерен продукт, количествен анализ, качествен анализ, вторичен анализ на данни, методи за събиране на емпирична информация-модифицирани и адаптирани към местните условия: въпросник за изследване на етническия климат при подготовка на студенти по социална работа с диференцирани субскали и прилежащи към тях нива (онлайн базирана форма) и скала за изследване на нагласи към хора с увреждания с обособени нива (онлайн базирана форма). Използван е *метода на моделиране за конструиране на два модела*, основа за интегриране на антидискриминационен и антипотискащ компонент в теорията, практиката и образованието по социална работа и имащи определена роля за реализирането на целта и задачите му.

2.11. *Моделът на формиране и развитие на антидискриминационната и антипотискаща теоретико-приложна перспектива и направление в социалната работа* е структуриран на основа на потребност на национално и на европейско равнище от усъвършенстване на антидискриминационната политика в в теорията, практиката и образованието по социална работа.

2.12. *Моделът на антидискриминационно обучение по социална работа* е теоретико-приложна конструкция за организиране на професионалното мислене и дейност в съответствие с целите, ценностите и принципите на социалната работа в общ и в антидискриминационен и антипотискащ аспект.

2.13. Дисертантът дефинира двете основни понятия на изследването: дискриминация и потискане.

2.13.1. Авторът правилно отбелязва, че *дискриминацията* се свързва с ограничаване или изключване на възможност хората да упражняват своите граждански, социални, икономически, политически, културни права и свободи. *От позиция на социологията дискриминацията се интерпретира в широк социален контекст като система от социални отношения, които раждат междугрупови неравенства, а не като изолирани индивидуални поведенчески актове.* /118-121с./.

2.13.2. *Според автора социалното потискане* представлява осъществяване на системен контрол, манипулиране, използване и експлоатиране на хора от подчинени групи за лични цели и интереси от група, която заема в обществото властови позиции в политическо, икономическо, социално и културно отношение. То се осъществява на индивидуално, организационно и структурно равнище и е обвързано в преобладаващата част случаи с други социално конструирани концепции (за раса, пол, възраст, сексуална ориентация, увреждане и др.).

2.13.3. Това позволява да се обособи *обща проблемна област* и да се обоснове *понятието антидискриминационна и антипотискаща социална работа*, представящо направление и перспектива в социалната работа/148-158/.

2.14. *Авторът е успял да реализира целта и задачите на изследването*. Дисертацията се основава на емпирична информация, получена от проведено авторско социологическо изследване. Тя има интердисциплинарен характер, концентрирана е върху гранични проблеми между педагогика, социална работа и социология. Използваните методи на изследване са разнообразни. Дисертацията

отразява добра литературна осведоменост в научната област, способност за критично осмисляне на теоретични концепции и европейски политики, възможност за обвързване на теорията със социалната практика в България. Дисертацията съответства на изискванията от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

2.15. *Авторефератът* коректно отразява резултатите от изследването.

3. Публикации по темата на дисертационния труд.

3.1. Доц. д-р Сашо Нунев показва *значителна публикационна активност по темата на дисертацията: монографии* - 2 броя. Нунев, С. Антидискриминационна и антипотискаща социална работа. Съвременна теория и практика. Изд. „Парадигма“, София, 2009. Нунев, С. Актуални аспекти на антидискриминационната политика на Европейския съюз. ИК „Ахат“, Русе, 2016; *Студии* - 3 броя. *Статии в научни списания* - 11 броя, в т.ч. 2 броя на английски език; *доклади в научни конференции* - 3 броя (доклади № № 1; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10 в списъка с публикации), в т.ч. 8 броя на английски език, представени на международни научни конференции и 1 доклад, представен на научна конференция на Русенски университет, удостоен с награда „The Best Paper“ (доклад № 13 в списъка с публикации). Тя надхвърля количественото изискване от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Публикациите представят важни резултати от изследването.

3.2. Структурата на научните публикации на кандидата е балансирана. Самостоятелно написаните научни публикации са израз на способността на кандидата за самостоятелна изява, а научните публикации в съавторство демонстрират способност за екипна работа. Резултатите от творчеството на автора са публикувани предимно в университетски издания, докладвани са на научни форуми в страната и в чужбина.

3.3. Научните публикации свидетелстват, че кандидатът е добре представен сред професионалната общност на експертите в това научно направление. Публикациите показват литературна осведоменост в научната област, научна ерудиция, успешно използване на съвременни изследователски подходи в изследвания, които имат интердисциплинарен характер.

Допълнително ми е представена справка за цитируемост на кандидата: констатирани общо 63 броя цитирания; □ от общия брой цитирания 18 са по темата на дисертационния труд. Три авторски публикации от групата са цитирани в списание с импакт фактор и индексирани в Scopus–European journal of social work. □ монографията: Нунев, С. Актуални аспекти на антидискриминационната социална работа. Съвременна теория и практика. С., Изд. Парадигма, 2009 е включена в каталозите на две чуждестранни библиотеки–Конгрес на САЩ и Украинската национална библиотека.

3.4. Аз декларирам, че нямам съвместни публикации с кандидата.

4. Приноси на дисертационния труд

4.1. Според ЗРАСРБ *приносите са дефинирани по следния начин:* „Чл.12.(1) Научната степен "доктор на науките" се придобива от лице с образователна и научна степен "доктор".(2) За придобиване на научната степен "доктор на науките" лицето по ал. 1 трябва да защити дисертационен труд при условията и по реда на този закон. (3) Дисертационният труд по ал. 2 трябва да съдържа *теоретични обобщения и решения на големи научни или научно-приложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката.* (4) Дисертационният труд по ал. 2 се подготвя самостоятелно и не може да повтаря буквално темата и значителна част от съдържанието на представения за придобиване на образователна и научна степен "доктор".

4.2. Известно е, че писането на самооценките за приносите е трудна работа и обикновено самооценяващите се трудно намират *мярата:* от прекалена скромност да дефинират даден научен резултат като научен принос, до „за първи път в науката“. *Аз приемам по принцип приносите в самооценката на докторанта.*

4.3. Обобщено могат да се изведат основните *приноси* на дисертационния труд:

4.3.1. Осъществено е първо у нас *изследване* на антидискриминационната политика на ЕС, синтезирани са приоритетни направления за нейното развитие и е аргументиран приносът им за формиране на антидискриминационната и антипотискаща социална работа.

4.3.2. Чрез анализ на тенденции на възприятия и нагласи в обществото към дискриминация на хора по определени признаци (увреждане, пол, възраст, раса и етнически произход, бедност) в ЕС и в България са изведени *насоки* за повишаване ефективността на антидискриминационната политика като основа на антидискриминационната и антипотискаща социална работа.

4.3.3. Разкриват се същността и спецификата на дискриминацията и потискането и взаимодействието им; връзката между стереотипи, предразсъдъци и дискриминация; приносът на антирасистки и феминистки концепции и теории и модели на конструиране на уврежданията за

формиране на проблемни, изследователски и работни полета в антидискриминационното и антипотискащото направление в социалната работа.

4.3.4. В систематизиран вид са представени *идеологическите и концептуални основи* на антидискриминационната и антипотискаща социална работа, разработен е авторски подход на анализиране на социалните проблеми чрез „опозиционни двойки понятия“.

4.3.5. Реализиран е за пръв път у нас и в Източна Европа *системен анализ* на: теории, концепции и идеологии в дискриминацията и потискането от позициите на социалната работа; процеси на създаване и подходи на политическо, идеологическо и концептуално обосноваване на антидискриминационната и антипотискаща социална работа; процеси на формиране, развитие и прилагане на теории, модели и практики на антидискриминационна и антипотискаща социална работа в различни проблемни и работни полета; специфична и многопластова основа на антидискриминационното и антипотискащото направление в социалната работа и приносът му за нейното обогатяване и развитие.

4.3.6. Създаден е научнообоснован и функциониращ *модел на формиране и развитие на антидискриминационно и антипотискащо теоретико-приложно направление и перспектива в социалната работа*.

4.3.7. Конструиран е на основа на авторска концепция и е апробиран в подготовката на студенти от професионално направление „Социални дейности“ *иновативен модел на антидискриминационно обучение по социална работа*.

4.3.8. Използва се за пръв път у нас научно обоснован авторски подход, при който модел на антидискриминационно обучение по социална работа надгражда в концептуален и технологичен аспект модел на формиране и развитие на антидискриминационно и антипотискащо теоретико-приложно направление и перспектива в социалната работа и води до създаване на специфична в социален, образователен и антидискриминационен и антипотискащ аспект платформа.

4.3.9. Резултатите от апробиране на модела на антидискриминационно обучение по социална работа могат да служат като основа за пренос и използването му в адаптиран вид в обучението по други професионални направления, подготвящи помагачи специалисти.

Аз считам, че справката за приносите е *коректна* и обективно отразява най-значимите резултати от изследванията и публикациите.

5. **Критични бележки и препоръки**

5.1. Без да подценявам достойнствата на емпиричното социологическо изследване, *не е ясен начина, по който е направена извадката на изследваните лица. На този въпрос няма отговор в дисертационното изследване*. А от правилното дефиниране на характера на извадката на изследването зависи и характера на емпиричното социологическо изследване /с. 503/. Авторът пише „Поради спецификата на изследването е направен целенасочен избор на извадка, базиращ се на *добро познаване на генералната съвкупност*?!?!/ и на характеристиките за извадката елементи.

5.2. **Авторът не дава информация в дисертацията за качествена и количествена характеристика на генералната съвкупност¹**. Според мен *генералната съвкупност* е множество от обекти, *обединени от някакъв общ признак*; съвкупност от която се прави извадка. *Всяка генерална съвкупност трябва да е добре отграничена по същество, територия и време*. Тогава от нея може да се направи извадка чрез стохастичен (случаен) подбор и да се получат числени оценки на съответни свойства на изучаваната съвкупност (средни, относителни, абсолютни величини) с необходимата точност.

5.3. *Извадката* е избрана част от съвкупност, която се изучава с цел да се оценят определени свойства на съвкупността. Извадката може да бъде неслучайна или случайна. В първия случай тя е неслучайна, във втория-случайна.

5.4. *Представителността* е свойство, което една извадка може да придобие по отношение на изучаваната съвкупност в зависимост от начина на образуване и нейните характеристики да съответстват на характеристиките на генералната съвкупност. Тя е отношение, което съществува между генералната съвкупност и извадката от нея. *Представителността на извадката се постига, когато тя е излъчена от изучаваната съвкупност чрез случаен подбор*. Всички единици от изучаваната съвкупност трябва да са имали *еднаква възможност да попаднат в извадката*. Избрана по пътя на случайния подбор, една извадка може да е малка по обем, но да не губи достойнствата си на представителна извадка. *Една извадка е случайна и следователно представителна, ако е получена*

¹ От допълнително представената информация от доц. Нунев става ясно, че „Генералната съвкупност като съвкупност от сходни обекти представя общия брой студенти от факултет „Обществено здраве и здравни грижи“ в РУ „А. Кънчев“ (обемът на генералната съвкупност обхваща за периода на провеждане на изследването общ брой от 1430 студенти от пет подготвящи помагачи специалисти (медицински сестри, акушерки, кинезитерапевти, ерготерапевти, социални работници) бакалавърски специалности и пет магистърски специалности към три професионални направления и две области на висше образование).

в резултат на следния процес: Генералната съвкупност, от която се прави извадка, трябва да е напълно определена. Това се постига като се съставя списък на всички единици в съвкупността. Изборът на гнезда, лица от съставените списъци трябва да става лотарийно; с помощта на таблица на случайни числа, или случаен избор на стартовия номер на списъка, а всички останали единици се считат попаднали в извадката през определена крачка като се върви по списъка. В този случай говорим за случайна извадка чрез систематичен подбор². Избраните единици (гнезда, лица, домакинства, семейства и др.) трябва да бъдат идентифицирани на място и изследвани. Поради теорията за емпиричните социологически изследвания **не може да се говори за представителност на информацията от проведеното социологическо изследване.**

5.3.4. Второто основно качество на индивидуалната информация от ЕСИ е *достоверност*. То е съответствие между регистрираното за изучаваната единица на генералната съвкупност и действителните ѝ качества; съответствие на отговорите във въпросника с реалните факти. *Достоверността* е адекватна регистрация. Фундаменталното свойство достоверност прави индивидуалната информация надеждна, валидна и във възможната степен устойчива. А това свойство се проверява с критериите на практиката. **В конкретния случай може да приема, че събраната информация притежава качеството достоверност.**

5.2. **Налага се впечатление, че изследването на антидискриминационната и антипотискаща социална работа е ориентирано предимно към страни извън Европа с традиции в теорията и практиката на социалните дейности (САЩ, Канада, Австралия, Великобритания), а не в ЕС³.** В него са представени общите теоретични основи и редица теоретико-приложни конструкции в няколко подпараграфи: 4.1.4. Антирасистка социална работа и афроцентризъм; 4.1.4.1. Взаимодействие между критичните теоретични проекти за расата и расизма и антирасистката социална работа; 4.1.4.2. Модел на антирасистка социална работа, повлияна от афроцентризма; 4.1.5. Модел на антирасистка социална работа с хора от коренно население; 4.1.5.1. Обособяване и съдържателни аспекти на модела на антирасистка социална работа с хора от коренно население; 4.1.5.2. Организационно-технологична схема на модела на антирасистка социална работа с хора от коренно население; 4.1.5.3. Културната компетентност при антирасистка социална работа с хора от коренно население /350-361/; 4.1.8.2. Чувствителна към културата социална работа с латиноамерикански имигранти и трансмигранти; /371-376/ и др.

У мен като изследовател възникват редица въпроси: това са *межкултурни различия*, които много трудно, да не кажа невъзможно могат да бъдат приложени у нас, а и в Европа /напр. кое е

² От допълнителната информация, предоставена от доц. Нунев, „На основата на целта и задачите на емпиричното изследване е направен и **избор на извадка**, представлява студентите от специалностите (бакалавърска и магистърска) в професионално направление 3.4 Социални дейности и в количествен план тя е ясно посочена—130 студенти (т. 5.3.5.2., с. 503). Избраната за изучаване извадка, като част от дадената съвкупност, е съставена от **/доброволно и анонимно участващи-подчертано от мен, Н. Радев/** в попълването на изследователските инструменти студенти от специалностите на професионално направление „Социални дейности“ в Русенски университет. Поради това, че извадката на студентите от визираните специалности не е излъчена чрез случаен подбор, както Вие сте отбелязали, тя не се характеризира с представителност“. Доц. Нунев се позовава на позицията на социолозите Атанасов, А., Съйкова, С. и др. Емпиричното социологическо изследване на социалната действителност. Подходи, методи организация. Проблеми и нови решения. АИ „М. Дринов“, С., 2004., с. 213-217 за познавателните възможности на непредставителните малки извадки в ЕСИ. Смятам, пише той, че формулираните цел, задачи и хипотеза на емпиричното изследване и използвания изследователски инструментариум в условията на конструирания модел на антидискриминационно обучение по социална работа позволяват **представената в изследването извадка да се определи като открояваща се с посочените по-горе характеристики-/подчертаното от мен-Н. Радев/**. Мой пропуск, пише доц. Нунев е, че в такъв обяснителен порядък не съм представил информация в дисертацията“. Уважаеми колеги, **тук се анализират две неща, които по своята природа са несравними /например дюли и ягоди/ и заедно с това резултатите от изследванията на база на така формираните извадки се сравняват/?!/? по между си?!?** Аз продължавам да твърдя, че **извадката може да бъде неслучайна или случайна, в първия случай тя е нестохастична, във втория-стохастична; че принципът за формиране на случайната извадка не е спазен, че принципът на доброволност няма отношение към формиране на неслучайната извадка, че принципът на анонимност също няма отношение към формиране на неслучайна извадка, а към достоверност на информацията.** Аз познавам и също приемам по принцип позицията на колегите Атанасов, А., Съйкова, С. и др. с **уговорката, че техните възможности са силно ограничени, и резултатите от тези емпирични изследвания не могат да бъдат коректно сравнявани с представителни социологически изследвания у нас и в чужбина-подчертаното от мен-Н. Радев.**

³ Вж. също Нунев, С. Антидискриминационна и антипотискаща социална работа. Съвременна теория и практика. Изд. „Парадигма“, София, 2009, който в анотацията **определено** пише за това.

коренното население в България и в Европа, за да може по отношение на него да се прилага модел на антирасистка социална работа с хора от коренно население; доколко е актуален въпроса за социалната работа с латиноамерикански имигранти и трансмигранти, които едва ли ще тръгнат като социално значим поток от Латинска Америка към България и Европа и други/.

Според холандския изследовател Хофстеде, провел коректно сравнително международно изследване на културата в света, България се отнася към страните с колективистичен тип култура, към които се отнасят и редица европейски страни. През последните десетилетия обаче у нас се налага друг тип култура, основана на индивидуалистични ценности, което поражда значими културни колизии. Тук се крият резерви за по-голямо внимание към положителните европейски практики, които са по-близо до българския национален характер и до народопсихологията на нашата нация като част от Европейската цивилизация.

5.3. В увода няма въведени ограничения на темата в съдържателен и в хронологичен план, което ми дава основание да отправя въпроси по теми, които формално не присъстват, но фактически са част от дисертационното изследване. В дисертацията на джандър проблематиката е отделено голямо внимание. Например.1.3. Антидискриминационна политика на ЕС в областта на равенство на половете; 1.3.1. Политика и подход на равнопоставеност на половете (джандър мейнстрийминг) в ЕС /33-35/; 1.3. Антидискриминационна политика на ЕС в областта на равенство на половете /35-47c/; 4.3.4. Чувствителна към пола социална работа с антидискриминационна и антипотискаща насоченост /403-406/. 2.5.2. Феминистки теории, които разглеждат пола като социална конструкция /gender/ създава условия за дискриминиране, потискане и експлоатиране на жената от мъжа в патриархално общество. 5.1.2. Национален антидискриминационен и антипотискащ образователен контекст /446-447/ и други.

Във връзка с това е нужно да се уточни отношението⁴ на дисертанта към т.н. Истанбулска конвенция /ИК/? Според мен като социален изследовател по тази тема възникват **редица въпроси**, на които до сега няма дадени задоволителни отговори. **Първо. Присъединяването към международни договори остава извън вниманието на обществото.** Сам по себе си този факт е законов проблем. **Второ. ИК е важен международноправен акт. Но зад благородната кауза се прикрива неблагородна цел.** Насилието над жени и домашното насилие е отвратителна действителност и тя трябва да бъде забранена на международно ниво. Обаче зад грижата за защита на жената и семейството от насилие, се прикрива целта за международна легализация на идеята за признаване на хора с нетрадиционна сексуална ориентация като субекти в семейното право. И както няма разумен човек, който да не осъжда насилието над жени, така трудно ще се намери човек, който да не вижда заплахата от еднополови бракове. **Трето. Предметът на Конвенцията е непълен. Той не включва духовното насилие, не дефинира психологическото насилие.** Това ще доведе до различно прилагане на ИК в отделните страни, чиято практика съществено се различава. **Четвърто. Визирани в конвенцията форми на насилие са неприсъщи за България. А присъщите не са визирани.** България няма обществено значим проблем с увреждане генеталиите на жените и с насилствените бракове. Обратно–България и ЕС имат проблеми с разврата; нелегален износ на жени с цел сексуална експлоатация; блудство с малолетни; детска порнография; демонстрация на сцени на насилие против жени и домашно насилие–по телевизия, кино, театри, книги, списания, Интернет; побой над жени-учителки, жени-лекари и др.; детска агресия-момичета против момичета, момчета против момчета в училищата; ромско домашно насилие. Огромна част от насилието над жени е породена не от физическото превъзходство на мъжкия пол, а от социалната среда–бедност, мизерия, икономическа и социална експлоатация, войни. **Пето. Обърнете внимание на термина „джандър“ („сексуална ориентация“), а не на използвания термин “социален пол“.** Понятието е неясно дефинирано и неправилно преведено на български език. Чл. 3в: „пол“ означава социално изградени роли, поведения, дейности и характеристики, които определено общество смята за подходящи за жените и за мъжете; Но полът е биологическа характеристика. **Шесто. Проектът GREVIO е замислен като недосегаем ръководен орган на паралелна власт на националните държави.** Какво значи дейности на GREVIO, след като в тази институция са 15 души? Кога и с какъв капацитет ще установяват случаи на насилие над жени и ще ги преборят? Тук се намесват джандър-неправителствени организации, „безкористни“ борци за права и свободи. Те са мрежа от GREVIO-информатори в България. Схемата е законодателно гарантиран дългосрочен трансфер на финанси и правомощия от легитимни национални институции към наднационални, неизвестни чиновници, назначени от също неизвестни други чиновници. И неподлежащи на отчет пред националните

⁴ Като оставим настрана *политизирането на въпроса* за т.нар. Истанбулска конвенция, за мен остава необясним начина, по който власт имащите искат *силово* да наложат ратифицирането на международен документ, чието съдържание е насочено срещу насилието. Не случайна беше и *масовата обществена реакция* на /опозиционни партии, представени в парламента, основни вероизповедания, авторитетни юристи, специалисти по конституционно и международно право, мнозинството български граждани според изследвания на социологически агенциии други/ срещу ратифицирането на конвенцията.

държави! **Седмо. Нека прочетем два текста от Истанбулската конвенция:** Чл. 5, т. 2. "Страните предприемат необходимите законодателни и други мерки за упражняване на дължимата грижа по предотвратяване, разследване, санкциониране и обезщетяване на обхванати от настоящата Конвенция актове на насилие, извършени от недържавни участници." Чл. 30, т. 2. "На лицата, получили тежка телесна повреда или увреждане на здравословното състояние, се отпуска подходящо държавно обезщетение, доколкото вредата не е покрита от други източници като извършителя, застраховка или здравни и социални разпоредби с държавно финансиране. Това не възпрепятства страните да изискват възстановяване на отпуснатото обезщетение от извършителя, доколкото се отчита надлежно безопасността на жертвата." **Прилагането на конвенционалния режим изисква невъзможни за България финансови ресурси.** Чл. 20, ал.1. ИК задължава държавите да оказват финансова подкрепа и да осигурят настаняване на жените, жертви на насилие, както на български граждани, така и на чужденци, пребиваващи на наша територия; България не притежава необходимия ресурс за това. И още един аспект. Създава се възможност за злоупотреби от страна главно на част от българския етнос чрез симулиране на насилие, с цел-възползване от разпоредбата на чл. 30, ал. 2 от ИК за получаване на обезщетение от държавата. НПО в областта на „джендър“ политиките получават правно основание за финансиране от държавния бюджет, което ще се плаща от цялото общество, независимо дали то е съгласно с тези политики.

Аз съм солидарен с виждането на доц. Нунев, споделено пред мен, че „подписването и ратифицирането на такъв тип актове като Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция) изисква задълбочен обществен, професионален и експертен дебат относно позитивни страни и недостатъци, възможности за прилагане в определен национален и културен контекст и пр., какъвто у нас не се проведе и не на последно място силно се политизира и политически експлоатира“, но той би могъл да започне още днес, тъй като една значителна част от дисертацията е посветена на тези въпроси, а и най-естественото място за подобни дискусии е научната общност.

Посочените критични бележки и препоръки не променят общото ми положително отношение към обсъжданата дисертация.

6. Заключение

6.1. Доц. д-р Сашо Нунев е утвърден учен, изследовател и преподавател, добре познат в професионалната общност. Доц. д-р Сашо Нунев показва редица качества на изследовател и експерт. Той успешно съчетава научно-изследователската и приложната дейност. Натрупаният от него практически опит умело се съчетава с теоретичната му подготовка. В своите проучвателни дейности той се стреми да налага стил, в който да доминира духът на модерно научно изследване.

6.2. Аз считам, че дисертацията показва наличие на широки познания, изследователски качества и възможности на докторанта, както и способност да анализира и систематизира сложни социално-педагогически процеси, като формулира свои оригинални и мотивирани виждания.

6.3. Затова предлагам на уважаемото научно жури да даде своя *положителен вот* за защитата на дисертацията *и да присъди* на докторанта доц. д-р Сашо Нунев *научната степен доктор* в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.4. Социални дейности, на тема: *Развитие на антидискриминационната и антипотискащата социална работа. Съвременна теория, практика и модели.*

25.05.2018г.

Изготвил рецензията:

/проф. д-р Н. Радев/